

Makalenin Türü : Araştırma Makalesi
Geliş Tarihi : 12.05.2024
Kabul Tarihi : 14.10.2024

 <https://doi.org/10.29029/busbed.1482645>

MİLLİ KÜTÜPHANE 8121 NUMARADA KAYITLI BİR GAZEL MECMÛASINDA YER ALAN ARZÎ DEDE'YE AİT BEŞ GAZEL VE BU GAZELLERİN İNCELENMESİ

Sadık BEKLEN¹

ÖZ

Mecmualar, edebiyat tarihimizde yer edinmiş şairlerin şiirlerini ortaya çıkarmak açısından başvurulan önemli kaynaklar arasında yer almaktadır. Bu eserlerde bilinen şairlere ait yeni şiirler olabileceği gibi adı bilinmeyen şair ve onların şiirlerine rastlamak mümkündür. Çalışmada Milli Kütüphane 8121 numarada kayıtlı Mecmua-i Gazeliyyât adlı şiir mecmuasında yer alan Arzî Dede mahlaslı bir şaire ait beş gazele yer verilecek ve bu gazeller şekil ve muhteva yönünden incelenecektir. Yapılan araştırmalar neticesinde söz konusu gazellerden ikisinin başka herhangi bir çalışmaya konu olmadığı tespit edildi. Bununla birlikte kaynaklarda Arzî mahlası kullanan yalnızca bir şair tespit edildi. Mecmuada yer alan şiirlerin bu şaire ait olup olamadığına dair elimizde herhangi somut bir delil olmasa da bu mahlasta şiir yazan başka şairin kaynaklarda adının geçmemesi şiirlerin Arzî Dede mahlaslı bu şaire ait olabileceği ihtimalini arttırmaktadır.

Anahtar kelimeler: Gazel, Arzî Dede, Mecmua.

¹ Dr., Fırat Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, sbeklen.1223@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0003-0677-8326>

Article Type : Research Article
Date Received : 12.05.2024
Date Accepted : 14.10.2024

 <https://doi.org/10.29029/busbed.1482645>

FIVE GAZELS BY ARZÎ DEDE IN A GAZEL MAGAZINE REGISTERED IN NATIONAL LIBRARY WITH THE NUMBER 8121 AND THE ANALYSIS OF THESE GAZELS

Sadık BEKLEN¹

ABSTRACT

Magazines are among the important sources used to reveal the poems of important poets in our literary history. In these works, it is possible to come across new poems by known poets, as well as unknown poets and their poems. This study discusses five gazels belonging to a poet with the pseudonym Arzî Dede, published in the poetry magazine "Mecmua-i Gazeliyyât" registered in the National Library with number 8121, and examines these gazels in terms of form and content. As a result of the study, it is possible to say that two ghazals mentioned are not the subject of any other studies. Moreover, there is only one poet in the literature who uses the pseudonym Arzî. Although there is no concrete evidence as to whether the poems in the magazine belong to this poet or not, the fact that no other poet who wrote poems using this pseudonym is mentioned in the literature increases the possibility that these poems may belong to this poet with the pseudonym Arzî Dede.

Keywords: Gazel, Arzî Dede, Magazine

---

¹ Dr., Firat University, Faculty of Humanity and Social Sciences, sbeklen.1223@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0003-0677-8326>

1. GİRİŞ

Asıl ismi Muhammed olan Arzî Mehmet Dede Gaziantep'te dünyaya gelmiştir. Kendisi, Mevlevî şeyhi olan Şabanzâde İbrahim Efendi'nin oğludur. Küçük yaşlardan itibaren babasının da telkinleriyle bilime ve tasavvufa ilgi duyan Arzî Dede, gençlik yıllarında İstanbul'a gitmiş ve dönemin medrese hocalarından olan Kara Mustafa Efendi'nin himayesine girmiştir. Galata Mahkemesi başkâtipliği ve kadılık görevlerinde bulunmuştur. Sivaslı Şeyh Abdulmecîd-i Sivasî'den el almak istemiş, şeyhi onu Mevlevîliğe yönlendirmiştir.

Bunun üzerine Galata Mevlevîhanesi şeyhi Adem Dede'ye intisap eden Arzî'ye dergâhta kıraatçılık görevi verilmiştir. Uzun yıllar burada hizmet eden Arzî, Adem Dede'nin ölümünden sonra onun makamına geçmiş ve Galata Mevlevîhanesi şeyhi olmuştur. Arzî Mehmed Dede'nin Mevlevîhanede şeyh olmasında şüphesiz onun edebî yönü de etkili olmuştur. "Pek çok kaynakta edebî yönüne vurgu yapılan Arzî Dede hakkında tezkire yazarı Güfti şu beyitleri söylemiştir:

"Biri dahi harîf-i nükte-nihâd

Mevlevî şeyhi 'Arzî-i üstâd

Galata'da o mevlevîhâne

Olmuş onunla reşk-i kâşâne

Şi'r-i 'Arzî hayâl-i meşhûndur

Hak budur kim selîs ü mevzundur (Toker: 2023, 69)."

Uzun yıllar dergâhta mesnevi kıraatçılığı yapan Arzî Dede; bu süreçte yazdığı şiirleri şeyhi Adem Dede'nin onayına sunmuş, Adem Dede de şiirleri okuyup bir eleştirmen gibi değerlendirmiştir. Hatta Adem Dede'ye mahlassız bir gazel sunması üzerine Adem Dede gazeli okuyup inceledikten sonra üzerine Arzî mahlasını yazmıştır. Şeyhi ile aralarındaki bu ilişki o dönem için Galata Mevlevîhanesinin aynı zamanda bir edebî muhit görevi gördüğünü de ortaya koymaktadır (Toker, 2023).

"Arzî Mehmed Dede'nin şeyhi tarafından da tasdiklenen şairlik yeteneğinin Galata Mevlevîhanesinde kendisinden önce mevcut olan edebî muhitin sürdürülmesinde önemli bir etken olduğu görülmektedir. Tespitlere göre Âdem Dede'nin şeyhliği zamanında Galata muhitinde bulunan; Hemdemî, Meyyâl, Fennî, Mezâkî, Dânişî Ali Dede ile Nâci Ahmet Dede gibi şairlerin Arzî Dede'nin şeyhliği esnasında da bu muhite devam ettikleri söylenebilir. Arzî Mehmed Dede'nin zamanında ise dergâha; Münecimbaşı Ahmet Dede, Derviş Lisânî, Derviş Üveys, Derviş Uzletî, Derviş Tâib, Gavsî Ahmet Dede, Nâci Ahmet Dede ile Yahya Nazîm gibi şairler gelmiştir." (Toker, 2023: 69).

"Tezkire yazarlarının şairliği ve şiirlerinden övgüyle bahsettiği bir şair olan Arzî Dede'nin şeyhlik yıllarında, şairlerin dergâhta bir araya gelip şiir sohbetinde buldukları, Esrâr Dede'nin, Derviş Tâib ile ilgili bilgi verirken kaydettiği "... te'sîr-i nazâr-ı mürşid-i nükte-dân ve terbiyye-i hüner-verân-ı ihvânla meleke-i isti'dâdî nümâyân olup vâdî-i şi'r ü inşâda fâ'iku'l-akrân bir dervîş-i nükte-dân olmuştur." ifadelerinden anlaşılır. Esrâr Dede'nin verdiği bu bilgilerden, Arzî Mehmed Dede'nin meşihat yıllarında bir edebiyat mahfili olan dergâha gelen dervîşlerin, hem dergâhta bulunan Mevlevîlerin şiirle olan ilgileri hem de şeyhin şairliği sayesinde edebî sohbetlerde buldukları; aynı zamanda edebî yönden de eğitim alabilecekleri bir mahfile dâhil oldukları anlaşılır." (Toker, 2023: 69).

Kaynaklarda kendisinden övgüyle bahsedilen Arzî Dede'ye ait, rubailer ve lirik gazeller vardır. Türkçe Arapça, ve Farsça şiir kaleme alabilen şairin bazı şiirleri bestelenmiştir. Kaynaklarda divanı bulunduğu ifade edilmişse de bu eser henüz ortaya çıkarılmamıştır. Bazı şiir mecmualarında (Fatih Millet Kütüphanesi Mnz. 647-755-792; Nuruosmaniye Kütüphanesi 4959-27; Veliyüddin Efendi Kütüphanesi Numara 3191; Topkapı Revan Kütüphanesi numara 1965, K. 1724) ve tezkirelerde şiirleri vardır.

Gönül Ayan, yayımladığı *Antepli Arzî Mehmed Efendi* adlı çalışmasıyla çeşitli kaynaklarda yer alan Arzî Dede'ye ait şiirleri bir araya getirmiş ve bu şiirleri küçük bir divançe şeklinde yayımlamıştır. Çalışmamızda yer alan 2. ve 4. gazeller Gönül Ayan'ın bahsi geçen çalışmasında yer almaktadır. Ancak bu iki gazel ile çalışmaya konu olan gazeller arasında bazı nüsha farkları bulunmaktadır. Yine çalışmada yer alan 1 numaralı "ın görmedi" redifli gazel ile aynı redifte kaleme alınmış olan bir gazel Gönül Ayan'ın hazırladığı çalışmada yer almaktadır. Ancak bu iki gazelin aynı gazel olduğunu söylemek pek mümkün değildir. Söz konusu gazeller arasında redifler dışında neredeyse hiç benzerlik bulunmamaktadır.

Halil İbrahim Yakar'ın *Antepli Divan Şairleri* adlı çalışmasında Arzî Mehmet Dede hakkında çeşitli bilgiler vermiş ve şiirlerinden bazı örnekleri bu çalışmasına almıştır. Çalışmada yer alan 5. gazel bu çalışmada yer almaktadır ancak buradaki gazel ile çalışmaya konu olan bu 5. gazel arasında bazı nüsha farkları bulunmaktadır.

Uzun yıllar Galata Mevlevîhanesi seyhi olarak görev yapan Arzî Dede 1664 yılının Haziran ayında (Zilkade 1075) vefat etmiş, Galata Mevlevîhanesine defnedilmiştir. “Uçdı bülbül-i gülzâr-ı hakikat” mısraı vefatına tarih olarak düşürülmüştür.

2. MECMUADA YER ALAN GAZELLERİN ŞEKİL YÖNÜNDE İNCELENMESİ

Bir şiire ait şekil özellikleri, o şiirin niteliği hakkında bilgi veren önemli bir unsurdur. Nitekim divan şiirinde vezin, kafiye şeması, kafiye, redif, şiirde kullanılan nazım birimi şiirin şekil özelliklerini oluşturmaktadır. Şairin özellikle vezin ve kafiye kullanımı onun şiir mahareti hakkında önemli ipuçları verir. Makalenin bu kısmında Arzî Dede'nin vezin ve kafiye nasıl kullandığı ile ilgili bilgilere yer verilecektir.

Tablo 1.

Gazelerde kullanılan vezin, kafiye ve redifler

Gazel	Kullanılan Vezin ve Bahri	Kafiye	Redif	Mecmuadaki Varak Numarası
1. gazel	Fâ'ilâtün/Fâ'ilâtün/Fâ'ilâtün/Fâ'ilün (remel)	-âr (müreddef kafiye)	-in görmedi	6a
2. gazel	Mefâ'ilün/Mefâ'ilün/Mefâ'ilün/Mefâ'ilün (hezec)	-â (mücerred kafiye)	-sın	13b
3. gazel	Fâ'ilâtün/Fâ'ilâtün/Fâ'ilâtün/Fâ'ilün (remel)	-ine (müesses kafiye)	-sün	57b
4. gazel	Mef'ülü/Fâ'ilâtü/Mefâ'ilü/Fâ'ilün (muzari)	-âr (müreddef kafiye)	-a gösterür	58a
5. gazel	Mef'ülü/Fâ'ilâtü/Mefâ'ilü/Fâ'ilün (muzari)	-t (mücerred kafiye)	Öldürür	58a

Tablo 2.

Gazelerde yer alan aruz uygulama örnekleri

Gazaller	İmale	Med	Vasl	Zihaf
1. Gazel	Gamıyla, gözi, bulmadı	bâğbân, 'aşkda âlâmla, nîm-nâz	İstiğnadan inmez	Haylî, 'Arzî-i
2. Gazel	Açılmış, hemîşe, vefâda	leb-rîz, Berehmenzâr	Mecnûn olur	
3. Gazel	Sineye, kederin, sîneni	Yâr,	Feth ider	'Arzî-i
4. Gazel	Pâreni, tâzeyeye, vü	didâr	Var iken	
5. Gazel	Beni, me'yûs, belâya	Mesîhdür	Görmez isem, hayret öldürür, firkat öldürür	

Yapılan incelemede şairin şiirlerinde; imale, med, vasl ve zihaf gibi aruz uygulamalarının tamamına yer verdiği görülmektedir.

3. GAZELLERİN DİL VE ÜSLUP AÇISINDAN İNCELENMESİ

Klasik Türk şiirinde yaygın olarak Osmanlı Türkçesi kullanılmıştır. Özellikle medrese tahsilinden geçen şairler şiirlerinde Arapça-Farsça kelime ve tamlamalara sıkça yer vermişlerdir. Şiirlerde kullanılan bu Arapça ve Farsça terkipler şiir dilinin ağırlaşmasına neden olmuştur.

Çalışmaya konu olan gazeller dil ve üslup açısından incelendiğinde bir Mevlevî Dedesi olan Arzî Dede'nin Farsça terkiplerle örülü ağır bir dil kullandığını söylemek mümkündür. Şair şiirinde her ne kadar Arapça tamlamalara yer vermese de iki, üç hatta dört kelimedenden oluşan uzun Farsça terkiplere yer vermiştir. Arzî, Türkçe tamlama yapısında terkipler kullanmış olsa da bunlar sınırlı sayıdadır: 'âşikun âyinesün, 'âlemün yek-şembesün. Dilde görülen diğer bir hususiyet ise şairin “ve” bağlacı ile kelimeleri birbirine bağlayarak uzun kelime grupları oluşturmasıdır: sûret-i mihr ü vefada, dil hasta vü şikeste vü biçâre, reşk-i hayât u sohbet Hızır u Mesîh'dür.

Şiirde kullanılan Farsça terkip örnekleri şunlardır: tıfl-ı şivekârın, bâğbân-ı dil, evc-i istiğnadan, erbâb-ı dil, nihâl-i dil, dil-i 'uşşâka, mir'ât-ı mücellâ, sûret-i hüsnün, gerd-i kederin, câm-ı visâl, 'Arzî-i divâne, râh-ı vefâda, 'âşik-ı didâr, ehl-i belâya, şâh-ı merg; nigâh-ı nîm-nâz-ı i'tibârın, gird-âb-ı belâ-yı 'aşkda, gül-i bâğ-ı Mesîhâsın, cemâl-

i şahid-i ümmide, ‘ayn-ı tasvîr-i nasârâsın, mirât-ı hüsn-i yâr, encâm-ı la’l-i dil-beri, ser-levha-i mecmû’a-i tecrîd, mirât-ı kalb-i pâkini; pertev-i şem’-i cemâl-i rûh-ı ‘Îsâsın...

Gazelerde kullanılan Türkçe kelimelere bakıldığında ise genelde etmek, eylemek, olmak yardımcı fiillerinin Arapça veya Farsça kelimelerle öbekleşerek kullanıldığı görülmektedir: âşinâsın bulmadı, meyl eylesek, seyr itdürsün, Mecnûn olur, berehmenzâr kıldun, nûş iden, feth ider, yâr ider , ‘arz eylesün, müyesser olmadı... Ben, sen, o, kim, bu, bunların, ol, her gibi sıfat ve zamirler gazelerde yer alan Türkçe unsurlar arasındadır. Şair öldürür, gösterür, görmedi gibi fiilleri redif olarak kullanmıştır. Bunlarla beraber özellikle fiilimsi eklerini alan Türkçe sözcükler de gazelerde kullanılan Türkçe unsurlar olarak karşımıza çıkmaktadır: bakdıkça, iden, çekmek, içen, açılmış...

4. GAZELLERİN MUHTEVA YÖNÜNDEN İNCELENMESİ

“In görmedi” redifli birinci gazelin ilk beytinde kendini gönül bahçesinin bahçivânı olarak niteleyen şair fidan boyulu, nazlı, cilveli sevgiliden ilgi görmediğini ifade etmiştir. İkinci beyitte şair, günlerinin o gözleri sarhoş eden sevgilinin kederiyle geçtiğini ancak sevgilinin kendisine bir yarım bakış atmaya bile itibar etmediğini ifade etmiştir. Üçüncü beyitte aşk belasının girdabına düşen çaresiz gönlün, onu oradan çıkaracak tanıdık birine denk gelmediğini ifade etmiştir. Şiirin devamında şair her kime meyletse o kişinin naz makamından inmediğini ancak gerçek gönül ehli olanların bunların aşk ehline uygun bir tarafını görmediğini vurgulamıştır. Son beyitte bu dünyada gün yüzü görmediğini ifade eden şair perişan gönlünün aşkın dert ve kederinden ölüp gittiğini dile getirmiştir.

“-Sın” redifli ikinci gazelde Arzî, divan edebiyatında sıklıkla kullanılan mazmunlar yardımıyla sevgiliyi tasvir etmiştir. Şair sevgiliyi: güzel, güler yüzlü, eşsiz, Mesih’in bağında açılmış bir gül, parlak bir ayna, ağzına kadar ateş ile doldurulmuş saf bir kadeh, İsa’nın ruhunun güzelliğinin ışığı gibi teşbihlerle tasvir etmiştir. Sevgili her daim güzelliğini pervasızca âşığa göstermektedir. Âşık ateşle dolu aşk şarabından bir damla bile içse onun verdiği zevkten mecnun gibi olur.

“-Sün” redifli üçüncü gazelde de sevgili tasviri üzerinde duran Arzî, sevgilinin âşık üzerindeki etkisini şu şekilde dile getirmiştir: Nazlı, nazenin sevgilinin nazlarını sineye çekmek âşığın gönül aynasındaki dert, keder tozlarını temizler. Ayna mazmunu üzerinden gazele devam eden Arzî’ye göre sevgilinin güzellik aynası öyle acayip bir aynadır ki sevgilinin âşığa güttüğü kini bile güneş gibi parlak ve vefalı bir şekilde gösterir. Sevgilinin kırmızı dudaklarındaki kavuşma şarabını içen kişi, âşığın gönlünde yatan hazinenin yolunu bulur. Son beyitte sevgiliye sitemde bulunan Arzî, sevgilinin kendisine umut verdiğini ancak kararsızlığından dolayı kendisinin neredeyse helak olacağını dile getirmiştir.

“-A gösterür” redifli dördüncü gazelde şair, sevgiliye olan bütün ilgisine rağmen sevgilinin kendisine yüz vermediğini ve hep ağyara yöneldiğini dile getirir. İlk beyitte şair âşığın gönlünde ne varsa hepsinin sevgili için olduğunu, âşığın sinesinin sevgiliden dolayı bazen kanla bazen de yaralarla dolduğunu ifade etmiştir. İkinci beyitte sevgili için vefa yolunda güzel yüzlü âşık dururken sevgilinin güzelliğini ağyara gösterdiği vurgulanmıştır. Üçüncü beyitte âşığın sevgilinin güzelliğinin her parçasını görebilmek adına kirlenmemiş temiz kalp aynasını bin parçaya böldüğü ifade edilmiştir. Ancak sevgili buna rağmen âşığa yüz vermeye yanaşmaz ve başkalarına yüz verir. Son beyitte ise yârın güzelliğini gören âşığın bunun etkisiyle hasta, kırgın ve çaresizlik içinde kaldığı vurgulanmıştır.

“Öldürür” redifli beşinci gazelde; sevgiliden uzak kalmanın kendisi için bela, dehşet, gam, keder dolu bir yaşam getirdiğini ifade eden şaire göre sevgilinin muhabbetinin hastası olan âşığı ayrılık acısı öldürür. Son beyitte ayrılık acısı ile Azrail’in can almasını karşılaştıran şair, ayrılık acısının da tıpkı Azrail gibi insanı öldürdüğünü dile getirmiştir.

5. MECMUADA YER ALAN GAZELLERİN ÇEVİRİ YAZILI METNİ

1

‘Arzî

[Fâ’ilâtün/Fâ’ilâtün/Fâ’ilâtün/Fâ’ilün

Haylî demdür dil o tıfl-ı şivekârın görmedi

Bâğbân-ı dil nihâl-i meyvedârın görmedi

Geçdi eyyâmım gamıyla ol gözi mestânenün

Bir nigâh-ı nîm-nâz-ı i’ tibârın görmedi

Kaldı gird-âb-ı belâ-yı ‘aşkda bî-çâre dil

Âşinâsın bulmadı hergiz kenârın görmedi

Evc-i istiğnâdan inmez her kime meyl eylesek
Bunların erbâb-ı dil bir sâzkârın görmedi

Öldü gitdi 'Arzî-i âşüfte-dil âlâmla
Bu hazânistân-ı dehrün nev-bahârın görmedi

2

'Arzî

[Mefâ'îlün/Mefâ'îlün/Mefâ'îlün/Mefâ'îlün]

Güzelsin mihrîbânsın bî-bedel nahl-i temennâsın
Nihâl-i dilde açılmış gül-i bâğ-ı Mesîhâsın

Hemîşe gösterirsin rûy dil-i 'uşşâka bî-pervâ
Cemâl-i şâhid-i ümmîde mir'ât-ı mücellâsın

Ne yüzden istesen seyr itdürürsün sûret-i hüsnün
Kenîsâ-yı vefâda 'ayn-ı tasvîr-i nasârâsın

İçen bir katresin Mecnûn olur feyz-i safâsından
Ser-â-ser nâr ile leb-rîz bir câm-ı musaffâsın

Berehmenzâr kıldun sîne-i 'Arzî-i şeydâyı
Meger kim pertev-i şem'-i cemâl-i rûh-ı 'Îsâsın (Ayan, 2004: 127)

3

'Arzî Dede

[Fâ'ilâtün/Fâ'ilâtün/Fâ'ilâtün/Fâ'ilün]

Sîneye çekmek o nahl-i nâzenînün sînesün
Pâk ider gerd-i kederin 'âşıkun âyînesün

Bir 'acîb âyînedür mir'ât-ı hüsn-i yâr kim
Sûret-i mihr ü vefâda gösterür hep kînesün

Nûş iden câm-ı visâl encâm la'l-i dil-beri
Feth ider râh-ı tılısm-ı sîneni gencînesün

Kendüsin ser-levha-i mecmû'a-i tecrîd iden
Yâr ider mi 'âlemün yek-şembesün âzînesün

'Arzî-i dîvâneyi ümmîd ile itdün helâk
İmdi bildüm ben seni ey yâr-i hercâyînesün

4

'Arzî

[Mef'ûlü/Fâ'ilâtü/Mefâ'îlü/Fâ'ilün]

'Âşık ne bulsa sîne de hep yâra gösterür
Geh zahm-ı hûn-feşân u gehî yara gösterür

Râh-ı vefâda 'âşık-ı didâr var iken
Lâyık mîdur cemâlini âğyâra gösterür

'Arz eylesün cemâlini her pâreni diyü
Mirât-ı kalb-i pâkini sad-pâre gösterür

Âyîne-i niyâzına bakdıkça 'âşıkun
Ruhsâr-ı tâzeye yine hem-vâre gösterür

‘Arzî gören cemâlini yârûn bu hüsn ile
Dil haste vü şikeste vü bî-çâre gösterür (Ayan, 2004: 119)

5

‘Arzî

[Mef’ûlü/Fâ’ilâtü/Mefâ’ilü/Fâ’ilün]

Dîdâr-ı yâri görmez isem hayret öldürür
Görsem belâyı gör ki beni dehşet öldürür

Reşk-i hayât u sohbet Hızır u Mesîhdür
Ol haste-i muhabbeti kim firkat öldürür

Ben hod belâ-yı hicr ile me’yûs-ı vuslatım
Gam öldürürse kibrini bî-‘illet öldürür

Minnetle olman ehl-i belâya girân gelür
Sâd ol gönül ki gam seni bî-minnet öldürür

Çün kim müyesser olmadı vasl ile şâh-ı merg
‘Arzî yakînim oldı gam-ı firkat öldürür (Yakar, 2013).

6. SONUÇ

Türk edebiyatı tarihinin önemli şahsiyetlerin biri olan Arzî Mehmed Dede pek çok şiir kaleme almış bir yazardır. Eserleri hakkında elimizde pek fazla bilgi olmasa da kaynaklarda Arzî Dede’nin divan sahibi bir şair olduğuna dair bilgiler yer almaktadır. Ancak bu divan henüz araştırmacılar tarafından tespit edilememiştir. Divanı elimize geçmemiş olsa bile şairin çeşitli şiir mecmularında ve kütüphanelerde şiirleri yer almaktadır. Gönül Ayan *Antepli Arzî Mehmed Efendi* adlı çalışmasıyla Arzî Dede’ye ait bu şiirleri bir araya getirmiş ve küçük bir divançe şeklinde yayınlamıştır. Antep’te doğan Arzî Mehmed Dede İstanbul’a gelmiş burada birçok resmi görev almıştır. Küçük yaşlardan beri tasavvufa ilgisi olan Arzî, başlarda Halvetî şeyhi olan Abdulmecid Sivasî’ye yönelmiş ancak Sivasî onu Mevleviliğe yönlendirmiştir. İstanbul’daki Galata Mevlevîhanesine bağlanan Arzî, uzun yıllar burada kıraatçılık yapmış şeyhi Adem Dede’nin ölümü üzerine onun yerine tarikatın başına geçmiştir.

Çalışmaya konu olan şiirler şekil bakımından incelendiğinde, şairin şiirlerinde aruz kalıbının divan şiirinde yaygın olarak kullanılan kalıplarını tercih ettiği görülmektedir. Şair, şiirlerinde aruz uygulamalarından med, imale, ulama ve zihafi kullanırken kafiye çeşidi olarak müreddef, mücerred ve müesses kafiye çeşitlerine yer vermiştir. Ek ve kelime halinde redifler kullanan şair “öldürür, gösterür, görmedi” gibi Türkçe fiilleri redif olarak veya redif içinde kullanmıştır.

Şiirler muhteva bakımından ele alındığında şairin konu olarak aşkı ve sevgiliyi ele aldığı görülmektedir. Çalışmaya konu olan gazelerde şair sevgiliyi çeşitli benzetmelerle tasvir etmiştir. Şair sevgiliyi; güzel, güler yüzlü, cilveli, eşsiz, Mesih’in bağında açılmış bir gül, parlak bir ayna, ağzına kadar ateş ile doldurulmuş saf bir kadeh, İsa’nın ruhunun güzelliğinin ışığı gibi olumlu benzetmelerle tasvir etmiştir. Bu olumlu benzetmelerin yanı sıra şair, sevgilinin vefasızlığından, aşığa yüz vermemesinden, yüzünü ağyara göstermesinden, aşığı dert keder içinde bırakmasından dolayı da sevgiliye sitem etmektedir.

Aşığı da çeşitli tasvirlerle anlatan şaire göre âşığın gönlü kanla ve yara ile doludur. O daima hasta, perişan, dert ve kedere müptelidir. Gönül aynasını sevgilinin güzelliğini yansıtabilme için bin parçaya bölmüştür. Sevgiliden ayrı kalmak onun için ölüm gibidir.

Mutasavvıf bir şair olan Arzî Dede’nin şiirlerinde işlediği bu sevgilinin tasavvufi bağlamda Allah’ı veya şairin şeyhini ifade ettiğini söylemek mümkündür. Nitekim mutasavvıf şairlerin büyük bir kısmı şiirlerinde gerçek sevgili olan Allah’ı veya kendisine rehber olan müridini ele alıp işlemişlerdir.

Çalışma bağlamında Milli Kütüphane 8121 numarada kayıtlı *Mecmua-i Gazeliyyât* adlı şiir mecmuasında yer alan Arzî Dede’ye ait beş gazel şekil ve muhteva yönünden incelenip gazellerin çeviri yazılı metinlerine yer verildi. Bu çalışma ile Arzî Dede’ye ait iki yeni gazel tespit edilip araştırmacıların istifadesine sunulmuştur.

KAYNAKLAR

- Ayan, G. (2000). *Antepli arzî Mehmet Efendi*. Osmanlı Döneminde Gaziantep Sempozyumu. Gaziantep.
- Beklen, S. (2017). *Milli kütüphane 8121 numarada kayıtlı mecmua-i gazeliyyât adlı gazel mecmuası (İnceleme-Metin)* [Yüksek lisans tezi Fırat Üniversitesi]. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/>
- Bursalı M. T. (2016). *Osmanlı müellifleri*. haz. M. A. Yektâ Saraç, TÜBA.
- Devellioğlu, F. (2013). *Osmanlıca-Türkçe ansiklopedik lûgat*. Aydın Kitabevi Yayınları.
- Genç, İ. (2018). *Esrar dede tezkire-i Şu'arâ-yı Mevleviyye (İnceleme-metin)*. T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü.
- İsen, M. (Ed.). (2009). *Şair tezkireleri (Genişletilmiş 2. Baskı)*. Grafiker Yayınları.
- Odunkıran, F. (2020). *Mevlevî tezkiresi: Sefîne-i Nefîse-i Mevleviyân (İnceleme-Metin)*. İstanbul Üniversitesi.
- Pala, İ. (1990). *Ansiklopedik Divan şiiri sözlüğü*. Akçağ Yayınları.
- Sahîh Ahmed Dede. (2017). *Mecmûatü't-tevârih'l-mevleviyye*. haz. Cem Zorlu. İnsan Yay.
- Toker, B. İ. (2023). 17. Asır İstanbul'unda bir tekke mahfili: Arzî Mehmed Dede'nin şeyhliği döneminde Galata Mevlevihanesi. *Osmanlı Medeniyeti Araştırmaları Dergisi, Sayı 18, 63-80*
- Yakar, H. İ. (2013). *Antepli divan şairleri*. Ycm Yay.

ÇALIŞMANIN ETİK İZİNİ

Yapılan bu çalışmada “Yükseköğretim Kurumları Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesi” kapsamında uyulması belirtilen tüm kurallara uyulmuştur. Yönergenin ikinci bölümü olan “Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiğine Aykırı Eylemler” başlığı altında belirtilen eylemlerden hiçbiri gerçekleştirilmemiştir.

ARAŞTIRMACILARIN KATKI ORANI

1.yazarın araştırmaya katkı oranı %100'dür.

ÇATIŞMA BEYANI

Araştırmada herhangi bir kişi ya da kurum ile finansal ya da kişisel yönden bağlantı bulunmamaktadır. Araştırmada herhangi bir çıkar çatışması bulunmamaktadır.